

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ОСТАПЕНКО ВІКТОРІЯ ІГОРІВНА

УДК. 347.468

**ПОРУКА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ З КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН (НА МАТЕРІАЛАХ
СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)**

Спеціальність 12.00.03. – цивільне право та цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право.

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України
Кузнєцова Наталія Семенівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент, член-кореспондент Національної академії правових наук України
Погрібний Сергій Олексійович
Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права
Приморський районний суд міста Одеси,
заступник голови.

кандидат юридичних наук
Дроздова Наталія Василівна
Юридична фірма «Салком», юрист.

Захист відбудеться «17» листопада 2015 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розісланий «_____» _____ 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Отрадна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена розширенням сфери використання поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань, недосконалістю правового регулювання поруки та окремих аспектів судової практики вирішення спорів, що виникають із правовідносин поруки, а також відсутністю сучасних комплексних монографічних досліджень із загальнотеоретичних і практичних проблем регулювання поруки.

У процесі розвитку ринкових відносин в Україні, який супроводжується формуванням якісно нового банківського сектору, впровадженням нових видів кредитування, значно розширюється сфера використання поруки. Так, якщо в радянські часи порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язань практично не застосовувалась, то сьогодні цей інструмент визнається ефективним механізмом забезпечення виконання зобов'язань, особливо в таких сферах правовідносин як банківське кредитування та надання інших фінансових послуг.

Разом з тим, розвиток суспільних та економічних відносин, зміна суспільно-політичного устрою стали причиною того, що деякі положення, які закріплені в законодавстві та сформувались у правовій доктрині і судовій практиці щодо регулювання правовідносин поруки, перестали задовольняти інтереси учасників таких правовідносин.

Чинне законодавство, яке розроблялось понад десять років тому, віддзеркалює традиційні підходи до врегулювання відносин поруки, що сформувались за іншого соціально-економічного устрою. Особливості процесу кредитування, а також змісту, умов, порядку виконання кредитних договорів виявили потребу перегляду деяких законодавчих норм щодо регулювання поруки.

Аналіз судової практики дає підстави для висновку про наявність проблем при застосуванні правових приписів, пов'язаних із регулюванням правовідносин поруки. Різні судові інстанції тлумачать одні й ті самі норми неоднаково, що призводить до розбіжностей у судовій практиці з вирішення спорів, які виникають із правовідносин поруки.

Актуальність теми дослідження зумовлена також відсутністю комплексних наукових досліджень системного характеру щодо особливостей застосування положень законодавства до регулювання відносин поруки в сучасних умовах. Зокрема, за часів незалежності здійснено лише два дисертаційні дослідження інституту поруки: перше – П. М. Федосєєвим ще до прийняття Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), друге – О. В. Михальнюк у 2005 році, коли практика застосування норм тоді щойно прийнятого ЦК України ще не сформувалась.

Таким чином, можна констатувати, що інститут поруки недостатньо досліджений як на теоретичному, так і на практичному рівні, у зв'язку з чим існує багато проблемних питань, пов'язаних із розвитком ринкових відносин та банківського кредитування, розширенням сфери використання поруки та збільшенням кількості судових спорів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до державної бюджетної науково-дослідної теми

«Доктрина права в правовій системі України: теоретичний та практичний аспекти» № 11 БФ 042-01 (номер державної реєстрації 0111U008337), яка досліджується на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 01 січня 2011 року по 31 грудня 2015 року.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є системний аналіз положень законодавства України та практики застосування судами норм, які регулюють правовідносини поруки, а також формування на підставі результатів проведеного аналізу науково-теоретичних і практичних рекомендацій щодо правового регулювання відносин поруки та правозастосовної практики у цій сфері.

Для досягнення цієї мети дисертантом сформульовані такі задачі: визначити поняття та правову природу поруки як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань; виділити характерні ознаки поруки; встановити особливості суб'єктного складу правовідносин поруки; дослідити механізм реалізації прав та обов'язків кредитора, поручителя і боржника у правовідносинах поруки; виявити наслідки виконання поручителем зобов'язань за договором поруки; здійснити класифікацію та аналіз підстав припинення поруки; проаналізувати судову практику вирішення спорів, які виникають із правовідносин поруки; запропонувати механізми та способи вдосконалення правового регулювання поруки; розробити практичні рекомендації з удосконалення практики застосування поруки.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що складаються у зв'язку з реалізацією поручителем, кредитором і боржником прав та обов'язків, які належать їм внаслідок укладення договору поруки з метою забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

Предметом дослідження є правові норми, що регулюють особливості реалізації прав та обов'язків сторін у правовідносинах поруки за вітчизняним законодавством та законодавством зарубіжних країн, судовою практикою вирішення спорів, які виникають у зв'язку з укладенням, виконанням та припиненням договору поруки, а також розроблені доктриною теоретичні положення щодо поруки як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

Методи дослідження. У процесі підготовки дисертаційного дослідження застосовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання. У роботі використані такі загальнонаукові методи: діалектичний, історичний, метод аналізу і синтезу, метод прогнозування. Зокрема, діалектичний метод дозволив вивчити основні досліджувані в роботі явища в процесі їх розвитку, проаналізувати природу поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань (*підрозділ 1.1 розділу I*). Аналіз правових дефініцій, норм національного і зарубіжного законодавства, правозастосовної і судової практики, доктринальних підходів до визначення поруки, її ознак та особливостей здійснено за допомогою методів аналізу й синтезу (*розділи I, III*). Історичний метод використано для дослідження процесу появи і закріплення в національному законодавстві положень про поруку як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, а також під час аналізу розвитку поглядів на правову природу поруки в юридичній літературі на різних історичних етапах (*розділ I*).

У процесі дослідження застосовувались також спеціальні методи, зокрема: порівняльно-правовий, формально-юридичний та метод системно-структурного аналізу. Порівняльно-правовий метод використано для порівняння різних наукових підходів до визначення правової природи поруки, встановлення підстав для переходу прав за договором поруки, характеру відповідальності поручителя і боржника за договором поруки (*підрозділ 1.1 розділу I, підрозділ 2.3 розділу II*). За допомогою формально-юридичного методу сформовано узагальнення опрацьованих матеріалів, висновки щодо поняття, особливостей, ознак, суб'єктного складу поруки як способу забезпечення виконання зобов'язання. Метод системно-структурного аналізу використано для формування системи прав та обов'язків, які виникають у поручителя, кредитора та боржника у зв'язку з укладенням договору поруки, класифікації підстав припинення поруки (*підрозділи 2.1, 2.2 розділу II, підрозділ 3.1 розділу III*).

Науково-теоретична основа дослідження складається з праць вітчизняних та зарубіжних дореволюційних вчених, радянських цивілістів, а також сучасних дослідників проблем цивільного права. Сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні висновки та практичні рекомендації ґрунтуються на наукових дослідженнях М. М. Агаркова, К. Н. Анненкова, І. А. Безклубого В. А. Белова, Т. В. Боднар, М. І. Брагінського, С. М. Братуся, В. В. Вітрянського, Б. М. Гонгала, Г. Дербурга, О. В. Дзери, Н. В. Дроздової, О. С. Іюффе, О. О. Кота, О. В. Кохановської, О. О. Красавчикова, Н. С. Кузнецової, Л. А. Лунца, В. В. Луця, Р.А. Майданика, Д. І. Мейєра, О. В. Михальнюк, І. Б. Новицького, О.О. Отраднової, К. П. Побєдоносцева, С. О. Погрібного, Й. О. Покровського, І. Й. Пучковської, Я. М. Романюка, С. В. Сарбаша, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченко, В. С. Щербини, Г. Ф.Шершеневича та інших дослідників як загальних проблем цивільного права, так і проблем, пов'язаних зі способами забезпечення виконання зобов'язань.

Нормативними джерелами дослідження стали Конституція України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Закон України «Про захист прав споживачів», інші закони та підзаконні нормативно-правові акти. Фактологічна база ґрунтується на матеріалах судової практики: постановках пленумів судів вищих судових інстанцій, висновках Верховного Суду України, рішеннях судів загальної юрисдикції.

Наукова новизна одержаних результатів виражається у висновках і наукових положеннях, що виносяться на захист.

Вперше

- Обґрунтовано висновок про те, що до ознак поруки слід відносити виключно ті властивості, які відрізняють поруку від інших правових явищ, або ті, які дозволяють віднести її до групового явища, яким є інститут забезпечення зобов'язань. З огляду на це, кількість ознак поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань запропоновано обмежити трьома, а саме: акцесорний

(додатковий) характер; виникнення правовідносин поруки на підставі договору; солідарний характер відповідальності поручителя та боржника.

- Обґрунтовано висновок про доцільність встановлення винятків із загального принципу акцесорності поруки, до яких слід віднести: можливість надання поруки по відношенню до майбутнього або умовного зобов'язання; існування поруки після ліквідації боржника – юридичної особи; збереження поруки в разі розірвання основного зобов'язання; збереження поруки в разі недійсності основного зобов'язання. Доведено доцільність встановлення правила про збереження поруки у випадку розірвання основного договору у зв'язку з необхідністю забезпечення виконання обов'язків, які виникли до припинення основного договору.

- Запропоновано класифікацію загальних підстав припинення поруки за критерієм стадії існування зобов'язання за договором поруки. До першої групи загальних підстав припинення поруки запропоновано відносити ті підстави, які можуть бути застосовані до припинення поруки виключно після виникнення у поручителя обов'язку виконати основне зобов'язання (тобто після порушення основного зобов'язання боржником), а саме: припинення поруки шляхом передання поручителем відступного, зарахування зустрічних вимог між кредитором та поручителем, новація зобов'язань за договором поруки. До другої групи віднесені підстави, які можуть бути застосовані на будь-якій стадії існування зобов'язання поруки (тобто з моменту укладення договору поруки), а саме: належне виконання поручителем зобов'язання за договором поруки, прощення поручителю кредитором боргу, поєднання в одній особі боржника і кредитора, кредитора і поручителя, поручителя і боржника; смерть фізичної особи або ліквідація юридичної особи – поручителя. Значення запропонованої класифікації полягає в запобіганні укладенню удаваних правочинів (наприклад, укладення договору поруки без мети забезпечити виконання за основним договором, а для врегулювання інших правовідносин між поручителем і кредитором), а також у забезпеченні правильного застосування правових норм про припинення зобов'язань до конкретних правовідносин.

- Сформульовано орієнтовний перелік випадків зловживань кредитором своїм правом на укладення договору поруки без отримання згоди боржника, до яких на підставі аналізу судової практики віднесено: використання договору поруки як засобу штучної зміни підсудності спору; використання договору поруки як способу заміни кредитора у зобов'язанні замість договору уступки права вимоги; позбавлення боржника можливості виконати обов'язок щодо негайного повідомлення поручителя про здійснене боржником виконання.

- Обґрунтовано, що визнання поруки спільною лише в разі укладення кількома поручителями одного договору поруки не враховує всіх випадків надання спільної поруки та встановлення солідарної відповідальності поручителів. Тому запропоновано такі додаткові критерії для визнання поруки спільною: спільний обсяг відповідальності та вказівка в договорах поруки про їх спільний характер.

- Обґрунтовано висновок про те, що укладення договору поруки після порушення виконання основного договору не відповідає правовій природі поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань. Так, за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку, у зв'язку з чим повинна існувати можливість (вірогідність) того, що боржник виконає свій обов'язок.

- Визначено, що поручитель набуває право вимоги до боржника незалежно від того, чи в повному обсязі поручитель виконав основне зобов'язання, пропорційно розміру виконаного поручителем зобов'язання. Цей висновок підтверджується наступними аргументами: 1) ч. 2 ст. 556 ЦК України не містить жодної вказівки на необхідність виконання зобов'язання в повному обсязі; 2) порукою може забезпечуватись виконання не тільки всього зобов'язання, але й його частини, або порука може бути обмежена певною сумою, що вказує на можливість існування ситуацій, коли поручитель навіть не зобов'язаний виконувати основне зобов'язання в повному розмірі; 3) законодавець допускає виконання поручителем частини основного зобов'язання, так само як існування множинності на стороні кредитора в основному зобов'язанні; 4) невідповідність протилежного висновку принципу справедливості, добросовісності і розумності, оскільки в разі згоди з таким висновком, отримаємо ситуацію, коли поручитель стає взагалі незахищеним, адже, виконавши частину основного зобов'язання, поручитель позбавляється права на відшкодування виплаченої суми від боржника, так само як не має права вимагати повернення сплаченої суми і від кредитора, оскільки кредитор є належним отримувачем цих коштів.

- Визначено співвідношення між нормами ч. 1 ст. 523 та ч. 3 ст. 559 ЦК України, відповідно до якого перша є загальною нормою по відношенню до другої. Випадок припинення поруки, передбачений у ч. 3 ст. 559 ЦК України, охоплюється загальною нормою – ч. 1 ст. 523 ЦК України. У зв'язку з цим, запропоновано виключити ч. 3 ст. 559 ЦК України як окрему підставу припинення поруки. При цьому підставу, встановлену ч. 1 ст. 523 ЦК України, щодо припинення поруки у зв'язку із заміною боржника за основним договором, якщо поручитель не погодився відповідати за нового боржника, вважати окремою спеціальною підставою припинення поруки.

Удосконалено

- Аргументацію відносно можливості забезпечення порукою виключно грошових зобов'язань. Зокрема, доведено неможливість переходу до поручителя прав кредитора в основному зобов'язанні, якщо зміст основного зобов'язання є відмінним від сплати на користь кредитора певної грошової суми.

- Визначення поруки виходячи з концепції поруки-обов'язку. З урахуванням висновку щодо можливості забезпечення порукою виключно грошових зобов'язань запропоновано визначення поруки як правовідношення, в якому поручитель зобов'язується на користь кредитора виконати обов'язок боржника за основним договором (що полягає у сплаті на користь кредитора певної

грошової суми) у разі, якщо боржник не виконає зазначеного обов'язку самостійно, а також сплатити у зв'язку з порушенням основного зобов'язання проценти за прострочення, неустойку (якщо вона була встановлена відповідно до основного договору), та відшкодувати збитки (якщо їх зазнав кредитор у зв'язку із порушенням зобов'язання боржником).

- Аргументацію стосовно необхідності отримання згоди другого з подружжя на укладення договору поруки. Зокрема, встановлено, що відповідно до Сімейного кодексу України (далі – СК України) згода другого з подружжя на укладення договору необхідна у разі, якщо такий договір виходить за межі дрібного побутового та передбачає розпорядження майном, що є об'єктом спільної сумісної власності. З огляду на те, що договір поруки, як правило, є правочином, що виходить за межі дрібного побутового, а також передбачає розпорядження спільним майном (наприклад, заробітною платою в разі повернення поручителем боргу або іншим майном у разі звернення стягнення в примусовому порядку), зроблено висновок про необхідність отримання згоди другого з подружжя на укладення договору поруки.

Набули подальшого розвитку

- Положення про те, що смерть боржника за основним договором не є підставою для припинення договору поруки, оскільки відповідно до законодавства зобов'язання припиняється смертю боржника виключно в разі, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку із цим не може бути виконано іншою особою. Оскільки порука забезпечує грошові зобов'язання, то смерть боржника за основним договором не є підставою для припинення основного договору та договору поруки.

- Обґрунтування положення про те, що строк дії поруки, встановлений ч. 3 ст. 559 ЦК України, є самостійним різновидом строків у цивільному праві, в якому поєднуються риси і строку позовної давності, і правоприпиняючого строку. Зокрема, визначивши ознаки преклюзивних строків та строків позовної давності, а також на підставі аналізу ч. 4 ст. 559 ЦК України зроблено висновок про те, що зазначена норма передбачає три випадки припинення поруки, пов'язані зі строком, але різні за правовими наслідками і підставами.

- Аргументація стосовно неможливості встановлення строку дії поруки до повного виконання зобов'язань. Зокрема, доведено, що положення про дію поруки до повного виконання зобов'язань не відповідає ані поняттю «строк», ані поняттю «термін», оскільки строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами, а термін – календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати. Подія у вигляді виконання особою зобов'язань не може вважатись подією, яка має неминуче настати, оскільки залежить від волевиявлення зобов'язаної сторони.

- Положення про те, що згода боржника на укладення договору поруки не вимагається, оскільки боржник не є стороною договору поруки. Зокрема, уточнено, що договір поруки не може бути визнано недійсним через неотримання згоди

боржника на його укладення, за умови, що укладення договору поруки не створює для боржника додаткових обов'язків та не погіршує його прав за основним договором.

- Обґрунтування підходу, згідно з яким під терміном «вимога» у ч. 4 ст. 559 ЦК України, необхідно розуміти як процесуальну вимогу (позов), так і будь-яку іншу вимогу про виконання зобов'язання.

На підставі проведеного аналізу сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, зокрема, запропоновано:

- Доповнити положення ЦК України додатковою підставою припинення поруки, а саме: припинення поруки у зв'язку з поєднанням поручителя і боржника в одній особі.

- Внести зміни до ч. 1 ст. 559 ЦК України в частині визначення наслідків зміни основного зобов'язання без згоди поручителя у вигляді збереження поруки в межах зобов'язання, яке існувало до його зміни.

- Регламентувати на законодавчому рівні винятки із принципу акцесорності, доповнивши ч. 1 ст. 559 ЦК України положенням такого змісту: *«Порука не припиняється по відношенню до забезпечення виконання обов'язків, які виникли до припинення основного договору, якщо інше не встановлено законодавством або домовленістю сторін»*, а також виклавши ч. 2 ст. 548 ЦК України в такій редакції: *«2. Недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню. Недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено цим Кодексом. Правочин щодо забезпечення основного зобов'язання може забезпечувати вимоги, пов'язані із застосуванням наслідків недійсності основного зобов'язання»*.

- Законодавчо закріпити регресний підхід до визначення наслідків виконання поручителем основного зобов'язання, виклавши ч. 2 та ч. 3 ст. 556 ЦК України в такій редакції: *«2. Поручитель має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в обсязі задоволеної вимоги кредитора. При цьому, всі засоби забезпечення, встановлені щодо первісного зобов'язання, зберігають свою силу для забезпечення вимоги поручителя.*

3. Кожен з кількох поручителів, які виконали зобов'язання, забезпечене порукою, має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в розмірі частини обов'язку, що ним виконана».

- Доповнити ст. 555 ЦК України положенням, яке прямо вказувало б на можливість застосування до поручителя відповідальності за порушення (невиконання/неналежне виконання) ним договору поруки.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційній роботі положення, висновки і пропозиції можуть бути використані:

а) у правотворчій діяльності для вдосконалення положень чинного законодавства України, що регулює поруку як спосіб забезпечення виконання

зобов'язань. У роботі сформульовані конкретні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України;

б) у правозастосовній діяльності, зокрема при вирішенні судами спорів, що виникають із правовідносин поруки;

в) у науково-дослідній діяльності для подальших наукових досліджень проблем забезпечення виконання зобов'язань в цілому та поруки як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань, зокрема;

г) у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Господарське право», спецкурсів «Договірне право», «Проблеми теорії цивільного права» та інших навчальних дисциплін для студентів вищих навчальних закладів, а також для підготовки навчально-методичної літератури з цих курсів, у написанні підручників і навчальних посібників.

Основні наукові положення дисертації були апробовані у виступах на таких наукових конференціях: Міжнародний цивілістичний форум «Цивільне законодавство: система, міжгалузеві зв'язки, шляхи вдосконалення» (м. Київ, 25 – 26 квітня 2013 року), Міжнародна конференція «Наука в інформаційному суспільстві» (м. Донецьк, 21 липня 2013 року); «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (Херсонський державний університет, 10 – 11 жовтня 2014 року); VI Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 12 – 13 грудня 2014 року). Тези виступів на зазначених наукових конференціях були опубліковані. Крім того, окремі положення дисертації були оприлюднені також на круглому столі з проблемних питань застосування банківського, корпоративного та страхового законодавства (Львів, 2013).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися і були схвалені на засіданні кафедри цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні наукові положення дисертаційного дослідження викладені дисертантом у п'яти наукових публікаціях. Зокрема, у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України, за темою дисертації опубліковано чотири наукові статті, одна наукова стаття вийшла друком у зарубіжному науково-практичному правовому журналі.

Структура дисертації складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації налічує 227 сторінок, з яких 205 сторінок основного тексту, 22 сторінки – список використаних джерел. Список використаних джерел містить 192 найменування українською, російською та англійською мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційної роботи; визначаються мета і задачі, об'єкт і предмет, а також методологічна основа дослідження; формуються основні положення, що відображають наукову новизну; розкривається практичне

значення отриманих результатів дисертаційного дослідження, наводяться дані щодо їх апробації та публікації.

Перший розділ «Загальна характеристика поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань» складається з трьох підрозділів, у яких визначається поняття поруки, правова природа договору поруки, аналізуються ознаки поруки як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань, надається характеристика та визначаються особливості суб'єктного складу правовідносин поруки.

У підрозділі 1.1. *«Поняття та правова природа поруки як способу забезпечення виконання цивільних зобов'язань»* з'ясовується правова природа поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань, проводиться аналіз існуючих у науковій літературі підходів до визначення поруки, а також пропонується авторське визначення поняття «порука».

У науці цивільного права на сьогодні сформувалося три підходи до визначення природи обов'язку поручителя за договором поруки, а саме: теорія відповідальності поручителя за порушення основного зобов'язання (порука-відповідальність), теорія обов'язку поручителя з виконання основного зобов'язання (порука-виконання) та інтегративна (диференційна) теорія. Внаслідок дослідження недоліків та переваг кожного із зазначених підходів, запропоновано для встановлення правової природи поруки використовувати вузьке трактування концепції поруки як обов'язку. Сутність запропонованої автором звуженої концепції поруки-виконання полягає в тому, що основним обов'язком поручителя за договором поруки є виконання обов'язку боржника за основним договором у випадку його порушення (невиконання/неналежного виконання), але такий обов'язок поручителя звужено сферою виконання виключно грошових зобов'язань. Необхідність звуження кола цивільно-правових зобов'язань, які можуть бути забезпечені порукою, виключно грошовими зобов'язаннями обґрунтована як положеннями чинного законодавства (наприклад, ч. 2 ст. 554 ЦК України, в якій мова йде саме про сплату поручителем основного боргу, а не про виконання основного зобов'язання) так і необхідністю забезпечення інтересів всіх сторін договору (зокрема, можливість переходу до поручителя прав кредитора в основному зобов'язанні).

Спираючись на правову сутність поруки, а також із врахуванням кола цивільно-правових зобов'язань, які відповідно до чинного законодавства можуть бути забезпечені порукою, сформульовано визначення поруки. Так, під порукою слід розуміти правовідношення, відповідно до якого поручитель зобов'язується на користь кредитора виконати обов'язок боржника за основним договором (який полягає у сплаті на користь кредитора певної грошової суми) у випадку, якщо боржник не виконає зазначений обов'язок самостійно, а також сплатити у зв'язку із порушенням основного зобов'язання проценти, викликані простроченням, неустойку (якщо вона була встановлена відповідно до основного договору), та відшкодувати збитки, якщо їх зазнав кредитор у зв'язку із порушенням зобов'язання боржником.

Підрозділ 1.2 «Ознаки поруки як способу забезпечення виконання цивільних зобов'язань» присвячено аналізу наукових позицій щодо встановлення ознак поруки та характеристики цих ознак.

Під поняттям «ознака» розуміють особливість предмета або явища, яка визначає подібність свого носія до інших об'єктів пізнання або відмінність від них. Таким чином, до ознак поруки слід відносити виключно ті властивості поруки, які відрізняють її від інших правових явищ або ті, які дозволяють віднести її до групового явища, яким є інститут забезпечення зобов'язань. Натомість, у науковій літературі ознаками поруки визнаються в тому числі ті властивості, які притаманні будь-яким зобов'язанням. З урахуванням наведеного визначення ознак поруки, їх кількість запропоновано обмежити трьома, а саме: акцесорний (додатковий) характер; виникнення правовідносин поруки на підставі договору; солідарний характер відповідальності поручителя та боржника.

Акцесорний характер поруки є традиційною ознакою поруки та проявляється на всіх стадіях існування правовідносин поруки (виникнення, зміна та припинення). Сучасні умови розвитку кредитних відносин та відносин, які виникають у зв'язку із укладенням договору поруки, зумовили виникнення правових ситуацій, які не відповідають традиційному розумінню принципу акцесорності. До таких випадків віднесено: можливість надання поруки по відношенню до майбутнього або умовного зобов'язання; існування поруки після смерті боржника – фізичної особи або після ліквідації боржника – юридичної особи; збереження поруки при розірванні основного зобов'язання; збереження поруки при недійсності основного зобов'язання; збереження поруки у випадку припинення основного зобов'язання із підстав, встановлених в законі. Виключення із принципу акцесорності, не зважаючи на те, що об'єктивно існують і підтримані, в тому числі судовою практикою, не мають належної законодавчої регламентації. У зв'язку з чим запропоновано ряд змін та доповнень до ЦК України, зокрема: доповнення ч. 1 ст. 559 ЦК України положенням наступного змісту: *«Порука не припиняється по відношенню до забезпечення виконання обов'язків, які виникли до припинення основного договору, якщо інше не встановлено законодавством або домовленістю сторін»*, а також викладення ч. 2 ст. 548 ЦК України в наступній редакції: *«2. Недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню. Недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено цим Кодексом. Правочин щодо забезпечення основного зобов'язання може забезпечувати вимоги, пов'язані із застосуванням наслідків недійсності основного зобов'язання»*.

Укладення договору поруки є одним із елементів складного юридичного складу, який є підставою для виникнення правовідносин поруки. Другим елементом цього складу поряд із укладенням договору поруки виступає укладення основного договору.

Солідарний характер відповідальності поручителя і боржника у випадку невиконання ним свого обов'язку визнано ознакою поруки, яка знайшла безпосереднє закріплення в нормах чинного законодавства. Цивільний кодекс

України передбачає можливість встановлення в договорі субсидіарної відповідальності поручителя і боржника. Водночас, незалежно від характеру відповідальності поручителя і боржника, загальні норми, які регулюють порядок застосування солідарної чи субсидіарної відповідальності по відношенню до поруки можуть бути застосовані лише в частині, яка не суперечить її спеціальному правовому регулюванню.

Підрозділі 1.3 «Суб'єктний склад правовідносин поруки» присвячений особливостям суб'єктного складу правовідносин поруки.

Суб'єктами правовідносин поруки є всі особи, які беруть участь у правовідносинах поруки (тобто поручитель, боржник та кредитор), незалежно від того чи всі вони є сторонами договору поруки. Сторонами договору поруки – є виключно суб'єкти, між якими укладено договір поруки.

Чинне законодавство не містить вимог щодо необхідності участі боржника в укладенні договору поруки. За загальним правилом договір поруки укладається між двома сторонами – поручителем і кредитором. Згода боржника на укладення договору поруки також не вимагається. Отже, неотримання згоди боржника на укладення договору поруки не є абсолютною і безумовною підставою для визнання договору поруки недійсним. Водночас, договір поруки, укладений без отримання згоди боржника може бути визнано недійсним у випадку, якщо боржник доведе, що укладений договір поруки порушує його права чи розширює обов'язки, тобто укладений внаслідок зловживання кредитором своїми правами.

Поручителями за загальним правилом можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. При укладенні договору поруки фізичною особою необхідно звертати увагу на наявність у такої особи повної цивільної дієздатності, а також на вимоги, що можуть ставитись спеціальними нормативно правовими актами. Зокрема, наголошується на тому, що для укладення договору поруки фізичною особою, яка перебуває у шлюбі, необхідним є отримання згоди на таке укладення другого з подружжя. Неотримання згоди другого з подружжя на укладення договору поруки є підставою для визнання договору поруки недійсним на підставі ч. 1 ст. 215 ЦК України у зв'язку із недотриманням вимог Сімейного кодексу України, відповідно до якого отримання згоди другого з подружжя на укладення договору поруки є обов'язковою, оскільки 1) договір поруки є правочином щодо розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя; 2) договір поруки виходить за межі дрібного побутового правочину.

При укладенні договору поруки юридичною особою слід мати на увазі, що за загальним правилом право юридичних осіб на укладення договорів поруки не залежить ані від змісту правоустановчих документів, ані від набуття такими особами статусу фінансових установ. Водночас, деякі види юридичних осіб (наприклад, казенні та комунальні підприємства, деякі види юридичних осіб публічного права) мають обмежений обсяг компетенції та володіють майном на правовому титулі, який не передбачає право розпорядження таким майном, що зумовлює необхідність дотримання встановленого законодавством та установчими документами порядку отримання погодження на укладення договорів поруки.

Другий розділ «Зміст правовідносин, що виникають з договору поруки» складається з трьох підрозділів, в яких досліджуються етапи існування правовідносин поруки: виникнення у зв'язку із укладенням договору поруки, механізм реалізації прав та обов'язків суб'єктів правовідносин поруки та наслідки виконання або невиконання зобов'язань за договором поруки.

У підрозділі 2.1 *«Договір поруки як необхідна умова виникнення забезпечувального зобов'язання»* визначаються ознаки договору поруки залежно від характеру взаємних прав та обов'язків сторін, економічного змісту, а також моменту виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків сторін.

Договір поруки є безвідплатним договором, оскільки не передбачає отримання зустрічного виконання від кредитора, а оплата послуг поручителя може здійснюватись виключно за рахунок боржника.

Договір поруки слід характеризувати як консенсуальний, оскільки він вважається укладеним з моменту досягнення згоди з усіх його істотних умов, будь-яких інших дій за договором ані від кредитора, ані від поручителя не вимагається. Разом з тим, проблемним залишається питання моменту укладення договору поруки. Правова сутність договору поруки як одного зі способів забезпечення виконання зобов'язання вказує на те, що договір поруки може бути укладено виключно для забезпечення виконання зобов'язання, виконання якого ще не було порушено боржником.

Незважаючи на традиційний підхід, договір поруки не можна вважати в чистому вигляді одностороннім договором, оскільки йому притаманні властивості, характерні двостороннім договорам. Наприклад, виникнення у кредитора не лише прав але й обов'язків: передати поручителю документи, що підтверджують основне зобов'язання, прийняти виконання запропоноване поручителем до його порушення.

У підрозділі 2.2 *«Механізм реалізації прав та обов'язків кредитора, поручителя та боржника»* розглянуті права та обов'язки суб'єктів правовідносин поруки, їх взаємозалежність, а також процес та передумови реалізації.

До прав поручителя належать: право поручителя виконати зобов'язання, забезпечене порукою до пред'явлення вимоги кредитора; право на заперечення проти вимоги кредитора; право вимоги до боржника у випадку виконання поручителем основного зобов'язання; право стягнути з кредитора безпідставно одержане або на звернення зі зворотною вимогою до боржника; право на оплату своїх послуг; право на припинення поруки у випадках, передбачених законодавством.

Серед обов'язків поручителя слід назвати: виконання зобов'язання, забезпеченого порукою, у разі його невиконання боржником; повідомлення боржника про одержання вимоги кредитора або залучення боржника до участі у справі.

Основним правом кредитора за договором поруки є право вимагати від поручителя виконання договору поруки. До обов'язків кредитора належать: передати поручителю документи, які підтверджують обов'язок боржника та прийняти належне виконання запропоноване поручителем або боржником.

У роботі також аналізуються права та обов'язки боржника за основним договором, незважаючи на те, що він, як правило, не є стороною договору поруки. До таких прав та обов'язків відносяться, зокрема: право боржника висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора у випадку якщо поручитель виконав зобов'язання, не повідомивши про вимогу боржника; обов'язок боржника, який виконав зобов'язання, повідомити про це поручителя.

У підрозділі 2.3. *«Наслідки виконання зобов'язань за договором поруки»* проводиться аналіз вироблених доктриною двох підходів до визначення характеру переходу прав кредитора до поручителя у випадку виконання ним основного зобов'язання, а саме: суброгаційного та регресного.

На підставі проведеного аналізу переваг та недоліків застосування кожного із підходів зроблено висновок про необхідність застосування регресної моделі переходу прав кредитора до поручителя при виконанні ним основного зобов'язання.

Серед переваг такого підходу визначено: по-перше, узгодження із підходом, запропонованим законодавством до іншого виду особистого забезпечення – гарантії; по-друге, відповідність правилам, встановленим чинним законодавством по відношенню до солідарних боржників; по-третє, притаманність відносинам, які виникають у зв'язку із виконанням поручителем основного зобов'язання, характеристик регресу (наприклад, право боржника на заперечення виключно у визначеному законом випадку); і, нарешті, забезпечення захисту прав поручителя шляхом надання йому більшого часу для зворотної вимоги.

Поряд із наслідками виконання поручителем зобов'язань за договором поруки досліджено питання наслідків, які можуть виникнути у випадку невиконання поручителем своїх зобов'язань за договором поруки. Встановлено, що поручителя може бути притягнуто до відповідальності за невиконання (неналежне виконання) ним своїх зобов'язань за договором поруки.

Третій розділ «Припинення зобов'язань за договором поруки» складається з двох підрозділів, які присвячено з'ясуванню загальних та спеціальних підстав припинення зобов'язань за договором поруки.

У підрозділі 3.1 *«Припинення договору поруки на загальних підставах припинення зобов'язань»* запропоновано визначення загальних та спеціальних підстав припинення поруки. Загальні підстави припинення поруки – це визначені загальними положеннями про зобов'язання підстави припинення будь-яких договірних зобов'язань, які можуть бути застосовані до правовідносин поруки. Спеціальні підстави припинення поруки - особливі, визначені законом підстави для припинення виключно правовідносин поруки.

Здійснена класифікація загальних підстав припинення поруки за критерієм стадії існування зобов'язання за договором поруки на підстави, які можуть бути застосовані виключно після виникнення у поручителя обов'язку виконати основне зобов'язання, тобто після порушення основного зобов'язання боржником (припинення поруки переданням поручителем відступного, зарахування зустрічних вимог між кредитором та поручителем, новація зобов'язань за договором поруки), а також на підстави, з яких порука може бути припинена на будь-якій стадії її

існування, тобто з моменту укладення договору поруки (належне виконання поручителем зобов'язання за договором поруки, прощення поручителю кредитором боргу, поєднання в одній особі боржника і кредитора, кредитора і поручителя, поручителя і боржника; смерть фізичної особи або ліквідацію юридичної особи – поручителя).

У підрозділі 3.2 «Спеціальні підстави припинення зобов'язань за договором поруки» надано аналіз підстав, які застосовуються для припинення виключно правовідносин поруки. До таких підстав запропоновано відносити: підстави, передбачені ст. 559 ЦК України, підставу, передбачену ч. 1 ст. 523 ЦК України, а також додаткову підставу, якою запропоновано вважати припинення поруки у випадку поєднання поручителя і боржника в одній особі.

Особлива увага приділяється аналізу практики застосування судами положень ст. 559 ЦК України щодо припинення поруки. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність внесення ряду змін і доповнень, якими привести норми про припинення поруки у відповідність із потребами сучасних відносин, а також усунути недоліки у правозастосуванні.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження особливостей правового регулювання поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань, що виникають з кредитних правовідносин дозволяє зробити наступні висновки, які, на нашу думку, представляють як теоретичне, так і практичне значення.

1. Порука визначається як правовідношення, в якому поручитель зобов'язується на користь кредитора виконати обов'язок боржника за основним договором (який полягає у сплаті на користь кредитора певної грошової суми) у випадку, якщо боржник не виконає зазначений обов'язок самостійно, а також сплатити у зв'язку із порушенням основного зобов'язання проценти, викликані простроченням, неустойку (якщо вона була встановлена відповідно до основного договору), та відшкодувати збитки, якщо їх зазнав кредитор у зв'язку із порушенням зобов'язання боржником.

2. Ознаками поруки як способу забезпечення виконання зобов'язань розглядаються: акцесорний (додатковий) характер; виникнення правовідносин поруки на підставі складного юридичного складу, а саме – договору поруки та основного договору; солідарний характер відповідальності поручителя та боржника.

3. Акцесорний характер поруки проявляється на всіх стадіях існування правовідносин поруки (виникнення, зміни та припинення), водночас має певні виключення, до яких слід віднести: можливість надання поруки по відношенню до майбутнього або умовного зобов'язання; існування поруки після ліквідації боржника – юридичної особи; збереження поруки при розірванні основного зобов'язання; збереження поруки при недійсності основного зобов'язання.

4. Боржник за основним договором за загальним правилом не є стороною договору поруки. Чинне законодавство не містить вимоги щодо обов'язковості отримання згоди боржника для укладення договору поруки. Водночас договори поруки, укладені без згоди боржника можуть бути визнані недійсними за умови,

якщо боржник доведе, що при укладенні договору поруки відбулося зловживання кредитором своїми правами і такий договір поруки порушує права боржника чи розширює його обов'язки.

5. Положення ч. 3 ст. 554 ЦК України, згідно з яким особи, які спільно дали поруку, відповідають перед кредитором солідарно, слід розуміти як таке, що передбачає можливість визнання поруки спільною, а поручителів – солідарними боржниками, й у випадку, якщо порука надана поручителями за різними договорами поруки за умови спільного обсягу відповідальності поручителів за виконання одного й того самого зобов'язання та при зазначенні в договорах порук про те, що порука надана за такими договорами є спільною.

6. Правова сутність договору поруки як одного із способів забезпечення виконання зобов'язання вказує на те, що договір поруки може бути укладено виключно для забезпечення виконання зобов'язання, виконання якого ще не було порушено боржником. У зв'язку із зазначеним, з метою формування судової практики у відповідності із положеннями чинного законодавства та з урахуванням правової природи договору поруки, запропоновано доповнити ч. 1 ст. 553 ЦК України абзацом 3 наступного змісту: «Договір поруки не може бути укладено після порушення боржником забезпечувального зобов'язання».

7. Поручитель має право на заперечення проти вимоги кредитора. Такі заперечення можуть виникати із основного зобов'язання (заперечення, які міг би протиставити боржник), а також із додаткового зобов'язання (власні заперечення поручителя, які слідують із його відносин із кредитором).

8. Право поручителя на заперечення не обмежується правом на заперечення у зв'язку із недійсністю основного договору, що встановлена на підставі звернення боржника, але включає й право поручителя самостійно звертатись із відповідним позовом до суду.

9. Право поручителя на заперечення проти вимог кредитора має певні обмеження, до яких слід віднести: заперечення, які пов'язані із особою боржника; заперечення поручителя про зарахування зустрічних вимог між кредитором і боржником.

10. Оскільки виконання боржником свого обов'язку з повідомлення поручителя про здійснене виконання основного зобов'язання безпосередньо залежить від обізнаності боржника про укладення договору поруки, законодавством має бути передбачено обов'язок поручителя повідомляти боржника про укладення договору поруки. У зв'язку із чим запропоновано доповнити ст. 553 ЦК України частиною 4 наступного змісту: «Поручитель зобов'язаний повідомити боржника про укладений договір поруки протягом п'яти календарних днів з моменту його укладення».

11. Перелік прав та обов'язків, встановлених законодавством для поручителя, кредитора та боржника не є вичерпним. Додаткові права та обов'язки можуть визначатись сторонами в договорі поруки або в договорі про надання поруки, або слідувати із суті самого зобов'язання.

12. Досліджуючи суброгацію та регрес як два підходи до визначення характеру переходу прав за договором поруки, доведено, що жоден із них не може бути застосований без необхідності впровадження певних виключень із загальних правил та законів цивільного права. Так, при застосуванні регресного підходу з метою захисту інтересів поручителя в законодавстві повинно бути зроблено виключення про те, що до поручителя переходять права кредитора за забезпечувальними зобов'язаннями. У випадку використання суброгаційної моделі також виникає необхідність виключень, зокрема, на рівні законодавства має бути встановлено правило про невизнання для випадків суброгації припинення зобов'язання у зв'язку із виконанням. Підводячи підсумки аналізу суброгаційного та регресного підходу до визначення характеру переходу прав за договором поруки, зроблено висновок про наявність більш вагомих аргументів для застосування регресного підходу.

13. Підстави припинення поруки можуть бути класифіковані на загальні (підстави визначені законодавством для припинення будь-яких договірних зобов'язань) та спеціальні (додаткові встановлені законодавством підстави для припинення виключно правовідносин поруки).

14. Відповідно до ч. 1 ст. 523 ЦК України порука не припиняється у випадку смерті боржника, якщо поручитель погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником. При цьому, обсяг відповідальності поручителя повинен бути обмежений обсягом спадкової маси, отриманої спадкоємцем боржника за основним договором. У випадку відсутності спадкоємців боржника або відмови їх від прийняття спадщини порука не припиняється з огляду на існування у вітчизняному законодавстві інституту відумерлого майна.

15. Часткова порука може бути припинена у зв'язку із неотриманням згоди поручителя на зміну основного зобов'язання, оскільки обсяг відповідальності поручителя може бути збільшено навіть при частковій поруці (наприклад, збільшення суми основного боргу при частковій поруці виключно за сплату штрафних санкцій, які визначаються у відсотках від суми основного боргу).

16. Строк поруки, передбачений частиною 4 ст. 559 ЦК України не можна вважати ані строком позовної давності, ані присічним строком, оскільки частина 4 ст. 559 ЦК України передбачає три випадки припинення поруки, пов'язаних зі строком, але різних за правовими наслідками і підставами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Остапенко В. І. Проблемні питання припинення поруки у разі смерті боржника за кредитним договором / В.І. Остапенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – Київ. – 2014. – № 4 (93). – С. 68 – 81.

2. Остапенко В. І. Правомірність укладення договору поруки після порушення боржником зобов'язань, встановлених кредитним договором / В.І. Остапенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Вип. 6-2. Том 2. – С. 54 – 58.

3. Остапенко В. І. До питання про особливості прояву принципу акцесорності в правовідносинах поруки / В.І. Остапенко // Право і суспільство. – 2015. – Ч. 4. – С. 90 – 97.

4. Остапенко В. І. До питання про згоду боржника на укладення договору поруки / В.І. Остапенко// Юридичний науковий електронний журнал. – Запоріжжя. – 2014. – № 5. – С. 36-39. – Режим доступу до документа: http://lsej.org.ua/5_2014/10.pdf

Статті в іноземних виданнях:

5. Остапенко В. І. К вопросу о прекращении поручительства в связи с изменением основного обязательства / В.И. Остапенко // Международный научно-практический правовой журнал «Legea si Viata». – Молдова. – 2014. – № 11. – С. 102 – 106.

Статті в інших виданнях (в т.ч. тези наукових доповідей):

6. Остапенко В. І. Теоретико-правові проблеми визначення поняття поруки у цивільному праві / В.І. Остапенко // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – 2014. – С. 60-63.

7. Остапенко В. І. Відповідальність поручителя за невиконання (неналежне виконання) зобов'язань за договором поруки / В.І. Остапенко // Юридична наука в ХХІ столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 30-31 травня 2014 року / За заг. ред. Т.О. Коломоець. – Запоріжжя: ЗНУ. – 2014. – С. 62–65.

8. Остапенко В. І. До питання про припинення часткової поруки / В.І. Остапенко // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: Матеріали VI міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених 12-13 грудня 2014 рік / За заг. ред. В.І. Карплюка та О. Л. Соколенко. – Дніпропетровськ. – 2014. – С. – 148-150.

9. Остапенко В. І. Правомірність укладення договору поруки після невиконання боржником зобов'язань, встановлених кредитним договором / В.І. Остапенко // Наука в информационном обществе: международная конференция, часть 2: Юридические науки, педагогические науки, медицинские науки, искусствоведение, политические науки, физическое воспитание и спорт, государственное управление, культурология, социальные коммуникации. – Донецк: Научно-информационный центр «Знание». – 2013. – С. 22 – 28.

АНОТАЦІЯ

Остапенко В.І. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що виникають з кредитних правовідносин (на матеріалах судової практики). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;

міжнародне приватне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2015.

Дисертація є самостійним комплексним дослідженням питань, пов'язаних із правовим регулюванням відносин, які виникають у зв'язку із укладенням договору поруки з метою забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

В дисертації сформульовано поняття поруки як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань. У дослідженні значна увага приділяється визначенню ознак поруки як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань. У дисертації проаналізовані особливості суб'єктного складу правовідносин поруки, визначено механізм реалізації прав та обов'язків кредитора, поручителя та боржника. У роботі окрема увага приділяється аналізу підстав припинення зобов'язань за договором поруки.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовані наукові висновки щодо окремих теоретичних та практичних проблем інституту поруки, сформульовані пропозиції з удосконалення положень чинного законодавства України щодо регулювання правовідносин поруки, розроблені практичні рекомендації спрямовані на формування сталої судової практики застосування норм, які регулюють правовідносини поруки.

Ключові слова: порука, акцесорне зобов'язання, суброгація, регрес, спільна порука, підстави припинення поруки, солідарний та субсидіарний характер відповідальності поручителя.

АННОТАЦИЯ

Остапенко В. И. Поручительство как способ обеспечения исполнения обязательств, которые возникают из кредитных правоотношений (на материалах судебной практики). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка МОН Украины. – Киев, 2015.

Диссертация является самостоятельным комплексным исследованием вопросов, связанных с правовым регулированием отношений, которые возникают в связи с заключением договора поручительства с целью обеспечения исполнения кредитных обязательств.

В диссертации при помощи сравнительно-правового анализа доктринальных подходов к определению правовой природы поручительства сформулировано понятие поручительства как способа обеспечения исполнения кредитных обязательств. В исследовании значительное внимание отведено анализу признаков поручительства как способа обеспечения исполнения кредитных обязательств. Так, к признакам поручительства предложено относить исключительно те свойства поручительства, которые отличают его от других правовых явлений или же позволяют отнести поручительство к групповому явлению, которым выступает институт обеспечения исполнения обязательств. В диссертации проанализированы особенности

субъектного состава правоотношений поручительства, а именно – участие в указанных правоотношениях трех субъектов – поручителя, должника и кредитора. При этом, диссертант отмечает, что законодательство не содержит требований в отношении необходимости участия должника в заключении договора поручительства, а также в отношении необходимости получения согласия должника на изменение условий договора поручительства, стороной которого он не является.

Автором исследован механизм реализации прав и обязанностей кредитора, поручителя и должника, определена взаимозависимость таких прав и обязанностей. В диссертации также проводится анализ договора поручительства как необходимого условия возникновения обеспечительного обязательства. В частности, договор поручительства определяется как безвозмездный и консенсуальный, а также условно односторонний (в виду наличия признаков двусторонности).

Ключевые слова: поручительство, акцессорное обязательство, суброгация, регресс, совместное поручительство, основания прекращения поручительства, солидарный и субсидиарный характер ответственности поручителя.

SUMMARY

Ostapenko V. I. Suretyship as a way to ensure the satisfaction of creditors (based on jurisprudence). – Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Sciences (PhD in Law) under legal specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure, family law, private international law. – Kyiv National Taras Shevchenko University. - Kyiv, 2015.

The dissertation is an independent comprehensive analysis of issues related to the legal regulation of relations according to the contract of suretyship, which is signed to secure credit commitments.

The author has formulated the concept of suretyship by means of a comparative legal analysis of doctrinal approaches to the definition of the legal nature of suretyship. Considerable attention is focused on the analysis of characteristic features of suretyship as a way of ensurance of creditors satisfaction.

Thus, it is suggested that the characteristic features of the sponsorship are referred to the properties, which distinguish it from other legal phenomena or properties, which allow to consider the suretyship as one of the types of ensuring the fulfillment of the obligations. The dissertation analyzes the features of the subject composition of legal guarantee - namely, the participation in this legal relationship such subjects as the surety, the debtor and the creditor. The author has investigated the mechanism of realization of the rights and obligations of the creditor, the surety and the debtor as well as the correlation of such rights and obligations.

The thesis focuses on the analysis of grounds for termination of the suretyship. In particular, the classification of the general grounds for termination of the suretyship is proposed, the specifics of using special grounds for termination of the suretyship is defined. In addition, author has proposed to expand the list of specific grounds for termination of the suretyship and also has suggested the improvements of Article 559 of the Civil Code, which governs the special grounds for termination of the suretyship.

The dissertation contains scientific findings concerning certain theoretical and practical problems of the institute of suretyship, suggestions for improvement the existing legislation governing the suretyship in Ukraine, practical recommendations aimed at creating a common judicial practice of application of norms that regulate the suretyship.

Key words: Suretyship, accessory obligation, subrogation, regress, joint suretyship, grounds for termination of the suretyship, joint and subsidiary nature of the surety's liability.